

Підгорна О.М.

викладач української літератури,

основ загальної та медичної психології, практичний психолог,

Миколаївський базовий медичний коледж,

аспірант,

Криворізький державний педагогічний університет

**«...МАБУТЬ, НАВІКИ ЗАВОЙОВАНИХ ЖІНОК ЯК І НАВІКИ
ЗАВОЙОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ, І СПРАВДІ НЕМАЄ [с. 6]» ...?
ЕДИПАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РОЗДВОЄНОСТІ ГЕРОЇНИ
«ЖІНОЧОГО ЛІТОПISУ» КРІЗЬ ПРИЗМУ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ**

<>Я не зумів змиритися з тим, що навіки завойованих жінок немає [3, с. 6]. <> Між нами – чоловіками і жінками – є схожість. / У чому? / У ревнощах! / ...Бажанням володіти? / Інстинктом самця, що хоче безроздільного володіння самкою? [3, с. 56].

«Едіпів (*Едипів*; курсив – наш: О. П.:) комплекс є головним кодом психоаналітичної теорії», і з думкою Н. Зборовської важко не погодитись [1, с. 37]. Свого часу З. Фройд описав психічну систему як протистояння між «некультурним» несвідомим і «культурним» свідомим [1, с. 36]. А у листі до свого колеги, друга Флісса вказав, між іншим, що грецький міф про Едипа виявляє нав'язливий стан, який визнає і простежує в собі кожна людина [1, с. 38], і спільним є здорове намагання подолати його: «Будь-яке людське дитя зіштовхується із завданням подолання едіпового комплексу» [1, с. 38]. У межах класичної психоаналітичної традиції визначено, що у дитинстві закладаються базова модель та життєві сценарії всього дорослого життя, а Едіпів комплекс – вузловий дитячий комплекс-синдром, основа структурування цілісного сексуального потягу та духовності людської особистості [1, с. 38]. Психічна поведінка формується позицією дитини у сімейному трикутнику «мати – дитина – батько», ставлення до батьків має первинний сексуалізований характер [1, с. 38], досягає кульмінації між третім і п'ятим роками життя, після нетривалого згасання відроджується в період статевого дозрівання [1, с. 39]. Як універсальний неусвідомлений еротичний потяг дитини,

впливає на психіку, особистість і поведінку людини в дорослому віці, а його своєчасним подоланням зумовлений невротичний / нормальний стан людської психіки [1, с. 39].

Зосереджуючись на травматичному акценті головної героїні «Щоденника страченої» – «самостраченої пристрастю» [3, с. 71], її наслідками [3, с. 54-55] – втратою біологічної та гендерної ролі матері – та аналізуючи способи «втечі від симптому»: контакти з іншими чоловіками як намагання втекти від самотності, компенсувати свою залежність від чоловіка [2, с. 55; 2, с. 121], страждання через безпліддя [3, с. 44], декомпенсація у формі нав'язливого імітування вагітності [3, с. 45], Н.Косинська визначає самоспричиненість жіночої нещасливої долі героїні [2, с. 121] та гіперболізацію її егоцентричного компоненту при реалізації «залежної» програми життя, взагалі: «Все, що робить жінка в житті, вона робить лише для себе» [3, с. 19]: [Цит. за: 4, с. 163].

«Учора зранку я раптово зайшла в батьківську спальню – і не можу з неї вийти дотепер. Ні, я вийшла дуже швидко, але подумки чомусь другий день вертаюся в напівприсмеркову від зашторених вікон кімнату – і щось таке гарне розливається в мені, що соромно навіть сказати... / Тато спав упоперек ліжка, закинувши праву руку за голову, а ліву тримав на серці. Своєю чоловічою могутністю і красою розкритої фігури тато скидався на персонажа з картин Мікеланджело / Ніколи не бачила зблизька надміру оголеного чоловіка – і, може, тому відчула, як дуже забилося серце, аж подумала, що тато може прокинутися від мого серцебиття / Я вилетіла зі спальні, як ошпарена / Але яка це була красива картина з моїм молодим і красивим татом! / Я б хотіла й собі такого чоловіка! І щоб він спав так само красиво і незалежно...» [3, с. 30] – провина на фоні сексуалізованого сприймання батька та неусвідомленого потягу до нього як до чоловіка; *«Господи...як він красиво спав...Переполовинивши тілом ліжко по діагоналі ...із закинутою за голову правою рукою ...а лівою накривав типочку моєї груді»* [3, с. 62] – пошук компліментарного партнера, який ідентифікується з образом батька; *«Чому Ти, мій золотий і безпощадний чоловічку, такий добрий до мене, що, випатравши серце, залишив на спомин про себе шмат непомутнілої пам'яті? / У людей же трапляються цілі трагедії із втратою документів, родичів, майна і т. і. і т. д., а тут якась*

*химерна штуковина – спогад про чоловіка, що прошмигнув діагоналлю крізь життя, немов кульова блискавка, – руйнує, точить із середини, як задавлена хвороба» [3, с. 104] – ідентифікаційні маркери «справжньої маскулінності» героїня усвідомила в юнацтві (Галині 19 років); «Я таки егоїстка, якщо так довго люблю одного і того самого негідника й падлюку. І чим менше він подає мені знаків уваги – тим більшою падлюжницею стаю сама для себе» [3, с. 114] – реалізації потреби у домінуванні психічного образу та соматичної проекції батька; «Навіщо я так мордую себе, і Його?! Я могла б йому все це сказати/ А я партизану в своїй голові, ніби остання дурепа, ніби велика німа, ніби не знаю, що чоловікам ніколи та й немає потреби вникати в такі жіночі дрібниці, зациклюючись думками на тому, хто по якій діагоналі спить і де тримає руку» [3, с. 124] – реалізації потреби у домінуванні психічного образу та соматичної проекції батька; «Коли б у мене були діти... / Ах, діти... / Навіщо я зробила аборт?/Я не запитала Його – батька. Більше того, я йому не сказала нічого, наперед знаючи реакцію / Ні, я не знала можливої реакції, та боялася його можливого боягузтва» [3, с. 54] – народження дитини від фізичного / соматичного відповідника власного батька психоаналітично трактується як реалізація інцестуального задуму; «А тепер чоловік, якого я покарала безбатьківством, абортує й мене зі свого життя – і я розумію, що цьому не зможу зарадити / Це, мабуть, неусвідомлена помста самця, покараного без його відома. Це, напевно, прорізався нюх справжнього самця, який дав про себе знати через багато років» – насправді логічно завершує едипальну ситуацію, що корелює із набуванням людиною самостійності [3, с. 55]: [Цит. за: 4, с. 164-165].
Пропонуємо Систематизований перелік та текстуальний аналіз способів переробки едипальної ситуації Ларисою Ковальчук за допомогою різних типів психологічного захисту.*

<p>Соматизація психотравми Едипального походження, ускладненої посттравматичним стресовим розладом та декомпенсованою депресивною симптоматикою</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ловлю себе на думці, що страх – реальний, цілком осяжний, гідкий і мерзотний <i>страх</i> – вертається в мене через усі брами єства: <i>крізь пори шкіри, дихання, очі</i>. Він заповзає всередину слизьким гадом і <i>звиває собі кубло десь у ямці між грудьми</i> [3, с. 10] – кардіосимптом (заміщення, витіснення) • Боже праведний ... <i>як мало треба, щоб агресія люті перетворилася на сльози</i>. Бо в черговий раз нагло – без попереджень – сльовим потоком накочується біль: і я стаю невинувато плаксивою песимісткою [3, с. 13] – афективне виснаження як елемент дистресу (реактивна формація) • ... <i>ця означена, але мовчазна тривога</i> заважає думати. <> і знову гідке <i>відчуття страху</i> перед тим, що не може вже ані вразити, ані приголомшити, <i>викликає напад блювоти і тривалої прострації</i> [3, с. 15] – диспепсія + онейроїд (заперечення, заміщення, реактивна формація) • <>розгортаю <i>«Жіночий літопис»</i> – і <i>навала пронафталіненого минулого б'є так у ніздрі, як у саме серце, та так різко, що хочеться понюхати нашатир</i> [3, с. 22] – кардіосимптом (реактивна формація, витіснення) • І небавом я вловлювала дискомфорт. Десь у моїх глибинах <i>гніздився біль</i>. Я його чула фізично. І тоді <i>починала корчитися, звиватися, нібито від переймів</i>. Я <i>стогнала, схлипувала, затуляючи рот долонею, як під час уже нестерпного болю</i>. <>ніби й справді <i>тамувала біль, заганняючи його в безмовне горло</i> [3, с. 47]. (заперечення, реактивна формація, витіснення)
<p>Пошук адекватних зовнішніх опор у ситуації «тут і зараз» як спосіб переробки невротичного конфлікту</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мабуть, простіше було б виставити захисний щит добровільної амнезії і вчитися шукати втіху в теперішньому [3, с. 11] • Я боюся не минулого, а безодні, в якій воно помістилося. Жаль, що в природі не існує сховища, куди б можна викидати минуле, як радіоактивні відходи. Утилізувати, а далі частково трансформувати просто в сторонній досвід і не більше [3, с. 16]. Якщо подолаю цю загрозу (<i>що суне зі щоденника – курсив наш: О. П.</i>), можливо, мені стане легше [3, с. 17].
<p>Актуалізований психологічний захист у формі реактивної формації та</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ... спокуса вернутися на місце злочину переважає застережливі окрики <i>«Небезпечно!!!»</i> [3, с. 12] – реактивна формація • <>ось він – мій вибірковий Армагедон, створений власними руками. / <i>Гарячий, ніби ошпарений, палець спершу надовго</i>

<p>раціоналізації. Терапевтичний ефект внаслідок потрійної дисоціації</p>	<p>спиняється на перших сторінках, а далі чимшвидше, галопом, мандрує далі...далі, намагаючись то на довше затриматись на окремих спогадах, то чимшвидше спекатись їх. – реактивна формація, витіснення / Дивно, та я, як титулований кат, не відпускаю палець із тих місць, звідки проступає біль, неначе з-під бинтів запекла кров.../... я не знаходжу радісних сторінок.../... не знаходжу живого життя, а лише його розірвані шматки.../...але я не можу спинитися.../...гортаю.../...вперед.../...назад.../...знову</p> <ul style="list-style-type: none"> • 29 березня 200...р. <p>Чому я зациклилася на цих спогадах? / Вони мені не дають ані задоволення, ані спокою. Лише обливають магмою із самого серця діючого вулкана. – реактивна формація /А це не є задоволення? / Я прокручую ту ніч – і ніби стираю найголовніше. – раціоналізація / Коли б це була єдина ніч мого життя. / А таки єдина. / Дивно. / Бути з одним і тим же чоловіком роками, хоча й зрідка – а все ж роками, й згадувати лише одну ніч.../ І в якийсь момент я заприсяглася не вертати туди ніколи, і таки уникала спогадів. Перестрибувала їх, як купальське вогнище, і згадувала щось інше, бліде, розмите. / Я намагалася забути мить того просинання, коли серце стає хижакком, із загостреним нюхом, із неприродним калатанням і чомусь невиразним запахом смерті. – витіснення. / Яка б це була гарна картина, коли б її зафільмувати... А потім знову крутити, крутити. Але не в пам'яті – перед очима. Може, мені би полегшало. / О, так. Ясна річ, що полегшало б. / Я б вишукувала на зафільмованій картинці вади, наші з ним некрасивості. / Я б роздивлялася зблизька й у сповільненому темпі рухи, погляди, шукала би фальші. І, врешті-решт, мені би спротивилось. – раціоналізація, заміщення. / Це – як телевізійний стриптиз: перших п'ять хвилин красиво і цікаво, а далі ... а далі я би побачила свій целюліт і його черевце, миттєву байдужість у погляді, позіхання, погано стримувану втому чи імітовану пристрасть... – раціоналізація. / Як добре, що я не птаха. Що я нічого не бачу з боку. – заперечення [3, с. 63-64].</p> <ul style="list-style-type: none"> • Я кілька разів поривалася обірвати ці записи. Навіть хотіла спалити. Але в якусь мить зрозуміла, що це, може, моє спасіння – ця давня забавка фіксувати своє непутне життя. Іноді мені здається, що я його просвістую в чотири пальці [3, с. 119]
---	---

Амнезія як «спосіб втечі від симптому»	<ul style="list-style-type: none"> • Мабуть, іще ніхто у світі не позбавлявся пам'яті свідомо, добровільно, а якщо і позбавлявся – то лише внаслідок катастроф. Душевну драму в повсякденному житті, на жаль, не вважають справжньою катастрофою. Хіба, лише учені [3, с. 12]
Пошук адекватних внутрішніх ресурсів у ситуації «невротичного минулого» як спосіб переробки незавершеного гештальту	<ul style="list-style-type: none"> • Іноді страх спогадів сильніший від повсякденних страхів. Людина – істота настільки дивна, наскільки незрозуміла. Інакше, навіщо б їй постійно вертатися в минуле – хай навіть лише безформними думками? Тим паче, минуле – не таке вже й бездоганне і позитивне, іноді – далеко не миротворче, а нерідко – писане фарбами крові і сліз? [3, с. 11] – раціоналізація. • Тому й доведеться здатися на милість Божу, порпаючись у минулому потьмянілого щоденника, як гуска в поросі, і шукати там опертя [3, с. 12] • <i>Нормальна людина завжди живе якщо не майбутнім, то тільки теперішнім. Зазирання в минуле є способом злодійства, віднімання себе від себе [3, с. 15].</i>
Актуалізований психологічний захист у формі реактивної формації та раціоналізації	<ul style="list-style-type: none"> • Ловлю себе на думці, що для полегкості повинна внести якісь підготовчі ремарки чи зробити відповідну самоанестезію [3, с. 12] • Страждання невичерпні, поки в людині жевріє життя. / Життя і страждання – приховані синоніми, врослі одне в одного, як сіамські близнюки... / Життя і страждання – сіамські діти [3, с. 14]
Асоційоване переживання травматичної фабули та моделювання клінічних життєвих сценаріїв	<ul style="list-style-type: none"> • А все тому, що я не навчилася робити бодай щось із стосами своїх переживань. Посортувати, розкласти полицями, дещо – викинути [3, с. 53] – проекція, витіснення. • Жіноче серце – сміттєзвалище. Запліснявіле, прогниле, необгороджене. Там є який завгодно непотріб, але немає нічого цілого, корисного чи функціонального. Спресовані від часу й пам'яті почуття-пережитки нагадують зіжмакані целофанові пакети, роздратовано пожбурені у сміттєпровід, а потім роздерті вітром і бомжами [3, с. 53] – заміщення. • Хіба своє інтимне ти вважаєш брудним? [3, с. 69] – заперечення, проекція, витіснення. • Чому так є, що в хвилини душевного сум'яття зовнішній світ мало не чоботом додатково нагадує тобі про твою кризу? [3, с. 80]. Якби ця підпарканна гадина знала, що вона зачепила, на які мозолі наступила, вона краще, мабуть, вдавилася б, аніж мала почути те, що я сказала в пориві благородного гніву (<i>Що</i>

	<p><i>це ви, шановна, займаєтесь дітовбивством?! Хто ж зриває таку дрібноту?)</i> (курсив – наш:О. П.) [3,с.45]. Уже багато років мені постійно верзеться щось таке, пов'язане з вагітністю [3, с. 45]. В такі хвилини я забувала про небезпечну для психіки гру, поринаючи в навіяні відчуття повного і безповоротного щастя [3, с. 46]. ... А тепер я ненавиджу вагітних. Іноді стримую себе неймовірно й чимшвидше відводжу погляд від пузатих жінок, щоб зненацька не вдарити котрусь по його куполу./ Кожна із них носить моє дитя. / Я хотіла би його вкрасти у своє порожнє черево[3, с. 47] – заміщення, витіснення.</p>
<p>Фабула Едипальної травми героїні та способи її переробки</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мені не подобається гострий, надокучливий запах м'яти з-під гойданки. Дарма, що м'ята корисна. <i>Треба висмикнути з коренем. От дурепа... висмикнула, називається. А запах в'ївся в долоні надовго. Спробуй витравити</i> [3, с. 35]. • Я, звичайно, виборола би безумовну першість в умінні самокатуватися, в умінні нав'язати муку насамперед тому, до кого по-сіамські прив'язана моя душа [3, с. 14] • <> просто в якийсь момент якийсь цілком випадковий чоловік і, як правило, цілком випадково прибирає обличчя уявлюваного тобою царевича – і далі тимчасово, а чи і упродовж життя, мордує тебе з усією силою тобою ж придуманої чи змайстрованої пристрасті [3, с. 18]. • <> не шкодую ні за чим і ні за ким. <i>Хіба що за одним лише чоловіком, який любив спати по діагоналі ліжка, закинувши одну руку за голову, а другою стискаючи мою праву грудь</i> [3, с. 19]. • Ти любиш чудного чоловіка, що <i>спить по діагоналі ліжка. Він тебе переслідує, як привид, як справжнісінька мара, й ти не можеш, а може, й не хочеш відворожити його</i> [3, с. 33]. • Колись давно наша сім'я тривалий час жила в перегородженій кімнаті: з однієї великої батьки зробили дві, щоб дати дітям видимість самотійного житла. / <i>Може, це тоді я привчалася обмежувати себе одним простором, однією людиною, єдиним бажанням?</i> [3, с. 56]. • <> засинає із думкою про завтрашній свій день, який ніколи не схожий на день учорашній. / <i>Усі ж мої дні – близнюки. / Може тому, як жабуриння за ногу плавця, так я чіпляюся за думку про нього, втомленого за день багатоманітністю людей і вражень</i>

	<p>[3, с. 68].</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чоловік – це короткочасна жіноча примха, яка з примхливої волі жінки стає її довгограючою проблемою <> / <i>Бо ж нема жодної логічної причини хотіти так чоловіка, як я хочу його. Саме Його – і жодного іншого. / Я сита./ Незалежна. / Можу мати кого хочу і коли хочу. / А його – не можу</i> [3, с. 90-91]. • Тоді я сіла на постіль і до очамріння в очах дивилася, як по діагоналі простирadlo знову набирає малюнка його тіла [3, с. 95-96]. • У людей же трапляються цілі трагедії із втратою документів, родичів, майна і т. і. і.т. д., а тут якась химерна штуковина – <i>спогад про чоловіка, що прошмигнув діагоналлю крізь життя, немов кульова блискавка, – руйнує, точить зсередини, як задавлена хвороба</i> [3, с. 104]. • Є лише <i>спогад-хвороба: чоловік, що спить по діагоналі ліжка й одною рукою тримає мою груди</i> [3, с. 117]. • Може, любов – суцільна помста за нереалізоване колись із кимось іншим шаленство – і більше нічого? Розрив улюбленої іграшки на клоччя? [3, с. 72]. – символічне заміщення.
--	---

Список використаних джерел:

1. Зборовська Н. Психологія і літературознавство: Посібник // Ніла Зборовська. – К.: Академвидав, 2003. – 504 с.
2. Косинська Н. Трагедія жінки у сучасному світі: «Щоденник страченої» Марії Матіос як фемінний текст / Н. Косинська // Літературні студії. – Випуск 4. – 2010. – С. 119-127.
3. Матіос М. Щоденник страченої: [психологічна розвідка] / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – 192 с.
4. Підгорна О. Психологічне моделювання мортальності у фемінному дискурсі Марії Матіос (на матеріалі психологічної розвідки «Щоденник страченої» / О. Підгорна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): збірник наукових праць за ред. Оксани Філатової. – № 1 (19), квітень 2017. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – С. 162-169.